

hanc non esse plenam exemptionem, et ideo dicendum esse, clericos ab ipso Deo fuisse exemptos. Hoc testimonium Innocentii ea de causa addendum putavi, quoniam Covar. in lib. practicar. qu. cap. 31. scribit, prædictum Pontificem in loco a nobis citato affirmasse, exemptionem clericorum non esse juris divini, quod falsum esse verba citata palam ostendunt, et ante nos in hanc eandem sententiam Innocentium allegavit Panormitanus, in cap. nimis, de jurejurando: ubi etiam idem auctor recte refellit eos, qui per jus divinum intelligunt jus canonicum, et fortasse ad ejusmodi explicationes excludendas Concil. Tridentinum non utitur vocibus juris divini, et humani, quæ possent trahi ad significandum jus canonicum, et civile, sed ait, « ordinatione divina, et Ecclesiasticis sanctionibus immunitatem Ecclesie, et personarum ecclesiasticarum fuisse institutam ».

CAPUT II.

An exemptio clericorum sit juris divini naturalis.

Disseruimus hactenus de jure divino positivo; nunc de jure naturali disserendum est, quod plane divinum esse in dubium revocari non potest, cum jus naturale sit illud, quod est ab auctore naturæ in animis nostris impressum. Sed antequam explicare incipiam, an ad hoc jus pertineat exemptio clericorum, distinguendi sunt gradus juris naturalis. Tres enim sunt gradus naturalium præceptorum. Primus est eorum, quæ ita perspicue sunt impressa in cordibus hominum, ut solo lumine rationis, sine ulla disciplina vel arte, imò sine novo discursu rationis judicentur ab omnibus justa; talia sunt prima quædam principia, ut bonum esse appetendum, malum fugiendum, conservandam vitam cibo et potu, propagandam et educandam sobolem ad conservandum genus humanum, Deum esse colendum, non esse faciendum alteri, quod tibi non vis fieri. Hæc maxime proprie sunt præcepta juris naturæ, de quibus ita loquitur S. Ambrosius in epist. 71. ad Irenæum: « Lex naturæ, quam Deus singulorum infudit pectoribus, non scribitur, sed innascitur, nec aliqua percipitur lectione, sed profluo quodam naturæ fonte in singulis exprimitur, et humanis ingeniis hauritur »; et S. Hieronymus epist. ad Algasiam

q. 8: « Lex, quæ in corde scribitur, omnes continet nationes; et nullus hominum est, qui hanc legem nesciat, et ideo, justum judicium Dei est scribentis in corde humani generis, quod tibi fieri nolueris, alteri ne feceris ». Et S. Augustinus in tract. Psal. LVII: « Manu formatoris nostri in ipsis cordibus nostris veritas scripsit, quod tibi non vis fieri, ne facias alteri. Hoc et antequam lex daretur, nemo ignorare permissus est, ut esset unde judicaretur, et quibus lex non esset data ». Nec dissentiunt græci, ut Chrysostomus hom. 54. in Gen. nec scholastici, ut S. Thomas in 1. 2. q. 94. art. 2. neque etiam ipsa jura, ut patet ex can. Jus naturale, dist. 1. et l. 1. ff. de just. et jure. Secundus gradus est eorum præceptorum, quæ deducuntur ex illis primis principiis, tamquam conclusiones proximæ, et quasi naturaliter fluentes per facilem, evidentem, et necessariam consequentiam, ut non sit opus arte vel disciplina, sed simplici discursu, qualem omnes homines habere possunt. Talia sunt omnia præcepta decalogi: nam ex illo principio in corde omnium impresso, Deum esse colendum, sequitur continuo non esse colenda idola, neque esse pejerandum; ex illo altero principio, quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris, sequitur non esse occidendum, non esse mœchandum, non esse furandum, etc. Et sane aliqua hujus generis præcepta aliquando ob nimiam hominum excæcationem deleta sunt de cordibus hominum, ut patet ex lib. VI. Cæsaris de bello Gallico, ubi legimus apud Germanos furtum non fuisse vitium, sed virtutem, et ex S. Hieronymo lib. II. in Jovinianum, et ex Theodoro lib. IX. ad Græcos, qui referunt multa vitia contra naturam, quæ a populis quibusdam, et etiam a legislatoribus eorum tamquam licita et justa approbantur. Sed quamvis ejusmodi præcepta a nonnullis ignorarentur, vere tamen et proprie ad jus divinum naturale pertinent, ut docet S. Thomas in 1. 2. qu. 94. art. 5. et qu. 100. art. 8. ubi scribit, in præceptis decalogi, quia sunt proprie juris naturalis, nullam cadere posse dispensationem: et certe, sicut ea, quæ deducuntur per necessariam consequentiam ex articulis fidei, pertinent ad fidem, quia non possunt negari, quin articuli ipsi negentur: ita quæ deducuntur per necessariam consequentiam ex primis principiis juris naturalis pertinent etiam ad jus naturale, quia non possunt destrui, quin destruantur

natura. Tertius gradus præceptorum naturalium est eorum, quæ deducuntur quidem ex principiis juris naturæ, sed per consequentiam non absolute necessariam, nec omnino evidentem, et ideo egent humana constitutione. Et hæc sunt quæ Theologi proprie referunt ad jus gentium, et ea distinguuntur a jure civili, quod jus civile non deducatur ex jure naturæ per modum conclusionis deductæ ex principiis, sed per modum determinationis eorum, quæ generatim præcipiuntur a jure naturæ, quæ doctrina est S. Thomæ in 1. 2. q. 95. art. 2. et 4. Et quamvis idem S. Thomas in prædicta q. 95. art. 4. Isidorus secutus, dicat, jus gentium esse speciem juris positivi; contra vero in 2. 2. q. 57. art. 3. et clarius lect. 12. in lib. V. Ethic. dicat esse speciem juris naturalis, et alleget jureconsultos veteres, qui jus naturale aliud esse docebant, quod est commune omnibus animalibus, aliud quod est commune omnibus hominibus: tamen non pugnat ipse secum, nec Isidorus cum jureconsultis pugnat. Nam et idem S. Thomas in 1. 2. q. 95. art. 4. ad primum, scribit jus gentium esse aliquo modo naturale, et aliquo modo positivum, ac per hoc est medium inter jus naturale purum, et jus civile. Jus enim naturale purum, est illud, quod nullo modo pendet ex humana constitutione; jus civile autem quod ex sola hominum constitutione pendet, et ideo pure positivum dici potest. Jus vero gentium partim est naturale, partim positivum, quia pendet quidem ab humana constitutione, id est, a consensu omnium gentium, sed non pendet ab auctoritate principis, vel magistratus particularis. Ex quo sequitur, ut ea quæ sunt de jure gentium, quia sunt aliquo modo naturalia, ideo prohibeantur quia sunt mala: contra autem quæ sunt de jure civili, quia sunt pure positiva, ideo sint mala, quia prohibentur. Rursus sequitur, ut ea quæ sunt de jure gentium, quia sunt aliquo modo naturalia, non possint a principibus, vel magistratibus abrogari, vel immutari: contra autem, quæ sunt de jure civili quia sunt pure positiva, sicut a principe, vel magistratu constituuntur, ita posse a magistratu, vel principe abrogari. His ita explicatis, dicendum videtur, exemptionem ecclesiasticorum non pertinere ad primum, vel secundum naturalium præceptorum gradum, nec tamen esse juris tantum positivi sive canonici, sive civilis, sed referenda esse ad tertium gradum præceptorum juris naturæ, sive, quod

idem est, ad jus gentium. Hæc mihi videtur esse sententia fere omnium theologorum, et canonistarum, et in re non arbitror dissentire Joannem Driedonem, qui in lib. I. de libertate Christiana cap. 9. cum canonistis dicit, exemptionem clericorum esse juris divini naturalis, a Victoria in Relectione 1. de potestate Ecclesie q. ult. et Soto in 4. sent. dist. 25. q. 2. qui dicunt, esse juris humani, ac positivi. Nam Joannes Driedo non dicit esse juris naturalis, quia sit primum aliquod principium juris naturæ, aut conclusio proxima, et quasi naturaliter deducta ex primis principiis, sed dicit esse juris naturalis, quia est omnino conformis, et consentanea rationi naturali. Victoria vero, et Sotus negant esse juris divini naturalis, quia per jus naturale intelligunt jus pure naturale, quo modo etiam negat idem Sotus jus gentium esse naturale; tamen iidem auctores, et maxime Sotus, addunt hanc exemptionem esse omnino consentaneam rationi, et ipsi naturæ. Neque dicere volunt solum esse rationabilem, id est, non contrariam rationi, sic enim nihil dixissent, cum omnis justa lex etiam pure positiva non debeat esse contraria rationi; sed dicere volunt, esse deductam ut conclusionem ex jure naturæ, et vim habere ex jure naturæ, et ideo addunt, in hanc exemptionem consensisse omnes gentes, ac propterea non posse mutari, vel abrogari a regibus et principibus, etiamsi omnes simul conjuncti eam abrogare conentur. Neque dissentit S. Thomas, licet in commentar. ad cap. 13. ad Rom. scripserit, clericos privilegio principum liberos esse a tributis: nam in eodem loco addit, id factum esse ob naturalem æquitatem.

Hanc igitur sententiam probare possumus his argumentis. Primo ex consuetudine omnium gentium, quod enim ubique fit, ex natura ipsa descendit, quæ omnibus communis est. Constat apud Hebræos, levitas fuisse liberos a tributis ex c. xxx. Exod. et cap. I. Num. Constat apud Ægyptios sub rege Pharaone sacerdotes fuisse exemptos, ex cap. XLVII. Genes. Constat idem de sacerdotibus Hebræorum sub rege Artaxerxe ex lib. I. Esdræ cap. VII. Idem cognosci potest de sacerdotibus Gentilium ex Aristotele in lib. II. Oeconom. ex Cæsare lib. VI. de bello Gallico; ex Plutarcho in Camillo, et ex aliis. Apud Christianos imperator Constantinus, qui primus fuit imperator aperte Christianus, continuo natura docente ecclesiasticos im-

munes a communibus reipublicæ oneribus declaravit, ut patet ex epistola ejus ad Avilinum, apud Eusebium lib. x. hist. eccles. cap. 7. quod idem multi alii imperatores fecerunt, et notanda sunt verba Justiniani I. sancimus, 2. C. de sacrosanct. eccles. Nam ubi exemisset Ecclesias, ait: « Cur enim non facimus discrimen inter res divinas et humanas, et cur non competens prerogativa cœlesti favori conservetur? » Quibus verbis ostendit, exemptionem illam non fuisse arbitrariam, et liberam, sed debitam, et necessariam.

Alterum argumentum ducitur a similitudine, quam potestas ecclesiastica, et sæcularis habent cum anima et corpore humano. Nam, ut ostendimus in lib. v. de Summo Pontifice, ex S. Gregorio Nazianzeno, Hugone de S. Victore, aliisque insignibus auctoribus, non potest melius intelligi quo modo se habeat potestas ecclesiastica ad sæcularem, quam ex modo, quo se habet in homine spiritus ad carnem. Spiritus autem ita se habet ad carnem, ut quamvis non impediat actiones ejus, cum bene se habent, eam tamen regat, et moderetur, et aliquando cohibeat, aliquando excitet, pro ut ad finem suum expedire judicat. Contra vero, caro nullum habet imperium in spiritum, neque eum ulla in re dirigere, vel judicare, vel coercere potest. Sic igitur potestas ecclesiastica, quæ spiritualis est, ac per hoc naturaliter sæculari superior, sæcularem potestatem, cum opus est, dirigere, judicare, et coercere potest; ipsam vero a sæculari dirigi, vel judicari, vel coerceri nulla ratione permittitur. Tertio probatur ex nominibus patris, et pastoris, quibus tum in sacris litteris, et in libris sanctorum Patrum, tum ex communi Christianorum consuetudine sacerdotes ornantur. Natura enim docet, ut filii parentibus obediant, atque ab iis se corrigi æquo animo ferant, non autem ipsi parentibus imperare, eosve corrigere, vel judicare velint. Multo etiam magis eadem duce et magistra natura, oves a pastoribus reguntur et gubernantur, et quando aberrant, vel sibilo, vel baculo redacuntur in viam, et plane contra naturam esset, si ovis pastorem regere, vel gubernare videretur. Quartum argumentum peti potest a nomine et officio clericorum, clerici enim sunt ministri Dei consecrati ad obsequium solius Dei, atque ad hoc ipsum ab universo populo Deo

(1) Levit. XXVII, 28.

oblato, unde et clerici dicuntur tamquam ad sortem Domini pertinentes, ut S. Hieronymus docet in epist. ad Nepotianum. Certe autem in ea, quæ sunt oblata et consecrata Deo, et quasi propria ipsius Dei facta sunt, nullum jus habere possunt principes sæculi: id quod et lumen rationis ostendit, et Deus ipse in Scripturis sanctis non obscure tradit, cum ait Levit. ult. *Quicquid semel Deo fuerit consecratum, sanctum sanctorum erit Domino* (1). Quis autem dicere audeat, jus esse profano homini in ea, quæ sancta sanctorum, id est, sanctissima dici meruerunt? Qua ratione bona etiam temporalia eorum, bona dominica proprie dicuntur in canon. 4. Apostolico, et ideo tamquam Deo sacra, jurisdictioni laicorum subjecta esse non possunt. Quintum argumentum ducitur a signis, et prodigiis quæ non raro Deus ostendit in eos, qui Ecclesiarum immunitatem violare præsumperunt. De qua re multa legi possunt apud Tilmannum Eredembachium in lib. v. sacrarum collationum. Sed exstat insigne testimonium Basilii Porphyrogeniti Græcorum imperatoris apud Balsamonem in Nomocanone Photii, in commentario canonis primi synodi Constantinopolitane primæ, et secundæ, quam nos Latini octavam synodum appellamus. Refert enim idem Basilius causam omnium calamitatum ejus temporis in legem quamdam Nicephori Phocæ prædecessoris sui contra Ecclesiæ libertatem latam. « Ex quo (inquit) lex ista robur habuit, nihil boni penitus in hodiernum usque diem vitæ nostræ contigit, sed potius e contrario nullum omnino genus calamitatis defuit ». Itaque legem illam merito irritam esse voluit, ac penitus abrogavit.

CAPUT III.

Solvuntur argumenta contraria.

Sed operæ pretium erit ad eas objectiones breviter respondere, quas Didacus Covarruvias loco citato, et Joannes Medina in C. de Restit. quæst. 15. (qui liberius aliis auctoribus loquuti sunt), in medium protulerunt. Objiciunt ergo primo, nullam exstare legem divinam, qua clerici eximantur a jurisdictione principum laicorum. Sed jam ostendimus exstare non paucates testimonia Scripturæ veteris, ex quibus per probabilem consequentiam ducatur argumentum ad probandum jure divino clericos liberos esse a ju-

risdictione principum sæcularium. Neque obstat, quod Testamentum vetus abrogatum jam sit per Testamentum novum. Nam tametsi abrogata sint cæremonialia, judicialiaque præcepta, non tamen sunt abrogata moralia, id est, quæ continent vel declarant jus naturæ, et præterea cum cæremoniæ Judæorum figuræ fuerint rerum nostrarum, ut Apostolus docet I Corinth. x, Galat. iv, et Hebr. vii, non male ducimus argumenta per similitudinem a ritibus judaicis Denique non sola testimonia Scripturæ veteris, sed etiam rationes ex jure naturæ de promptas adduximus, jus autem naturæ non humanum, sed divinum est, cum ab ipsius naturæ auctore manaverit. Secundo objiciunt leges multas Justiniani ex Codice, et Authenticis, ex quibus cognosci potest, olim clericos imperatoris jurisdictioni fuisse subjectos. Sed facilis est responsio. Nam si hoc argumentum vim ullam haberet, probaret etiam in rebus ecclesiasticis et spiritualibus non esse liberos clericos jure divino a potestate principum laicorum: constat enim non solum ex Codice et Authenticis, sed multo magis ex Nomocanone Photii, non paucas leges Justiniani de rebus plane ecclesiasticis, et spiritualibus disponere. Covarruvias autem, et Medina, ut etiam omnes Theologi et canonistæ, summo consensu docent, in rebus ecclesiasticis et spiritualibus liberos esse clericos a potestate principum sæculi jure divino. Coguntur igitur ipsi etiam nobiscum dicere leges illas procedere de facto, non de jure, et toleratas aliquando a summis Pontificibus, numquam autem approbatas. Non tamen negaverim, multas quoque esse civiles leges imperatorum, quas non minus clerici, quam laici sequi debeant: Ecclesia enim pro cursu temporalium tantummodo rerum, ut loquitur Nicolaus I. Papa in epist. ad Michaelem, imperialibus utitur legibus. Quod idem habemus in multis canonibus distinctionis decimæ apud Gratianum, et cap. 4 de novi oper. nunciat. et alibi. Quæ tamen omnia intelligi debent de iis legibus, quæ non sunt contrariæ ecclesiasticæ libertati, et quoad directionem, non quoad coactionem, ac denique cum adsunt aliæ conditiones, quas notant Doctores, ac præsertim Felinus in cap. Ecclesia S. Mariæ, de constitut. quæst. 1. Tertio objiciunt exemplum Apostoli Pauli, qui cum esset Præsul ecclesiasti-

cus, non timuit appellare Cæsarem, atque ab eo judicari se debere libere confiteri, ut S. Lucas refert Act. xxv, sed hanc objectionem Covarruvias omnino debuisse omittere. Nam B. Paulus, ut constat ex cap. ult. Actorum, coactus est appellare Cæsarem, oppressus videlicet calumniis Judæorum, et injustitia præsidis romani, qui solum Cæsarem supremum judicem agnoscebant. Itaque ipse quoque de facto saltem, si non de jure, Cæsarem judicem agnoscere debuit, nec sine risu exceptus fuisset, si B. Petri supremi principis ac judicis sui coram Gentilibus, vel Judæis mentionem facere voluisset.

Quarto objiciunt testimonia SS. Apostolorum Petri et Pauli, scribit enim B. Petrus in epist. priore cap. ii. *Subjecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum, sive regi, tamquam præcellenti, sive ducibus, tamquam ab eo missis*: et B. Paulus in epist. ad Roman. cap. xiii. *Omnis, inquit, anima potestatibus sublimioribus subdita sit* (1). In quem locum scribit S. Joannes Chrysostomus, hæc dici non tantum laicis, sed etiam clericis et monachis, et ipsis etiam Apostolis et evangelistis. Respondeo, sententias Apostolorum generales esse. Quamvis enim nominatim in eis fiat mentio regum, quoniam eo tempore valde necessarium erat diligenter monere Christianos, ut regibus obedirent, ne fidei prædicatio impediretur, tamen absolute verba illa tam B. Petri, quam B. Pauli, nihil aliud significant, nisi debere omnes homines suis legitimis superioribus subditos esse, eisque debitam obedientiam exhibere. Quare non potest ex his testimoniis Apostolicis probari clericos principibus sæculi, vel ipsorum legibus obtemperare debere, nisi prius probetur, reges sæculi esse legitimos superiores, et judices clericorum, quod certe probari non poterit, nisi probetur, oves pastoribus, filios parentibus, et temporalia spiritualibus præeminere. Nec tamen Chrysostomo contradicimus; quamvis enim judicem proprium clericorum, et monachorum solum Pontificem esse dicamus, tamen fatemur, reges non solum laicorum, sed etiam clericorum, et monachorum reges esse. Unde etiam non sine causa in publicis precibus oramus pro rege, vel pro imperatore nostro: nam cum reges bella gerant non solum pro laicis, sed etiam pro clericis, et monachis, proque omnium

(1) I Pet. II, 13; Rom. XIII, 1.

pace, et tranquillitate invigilent, debetur eis ab omnibus honor, juxta illud B. Petri, I epist. cap. II. *Regem honorificate* (1); debetur etiam obedientia, cum eorum leges non sunt contrariæ sacris canonibus, et cum de rebus iisdem nulla exstat canonica dispositio, ac demum quoad directionem ut supra diximus, non quoad coactionem. Præter hæc argumenta objicit Joannes Medina loco citato quædam alia, quæ Covarruvias fortasse ut leviora prætermittenda putavit. Sed nos ea quoque breviter diluamus. Ait igitur Medina, in lege naturæ primogenitos omnes fuisse sacerdotes, nec tamen exemptos a majorum suorum potestate. Item in lege scripta levitas, quibus nunc succedunt clerici, non solum Aaroni Pontifici subjectos fuisse, sed etiam Mosi, qui princeps erat civilis totius populi Judæorum. In lege quoque evangelica Christi, ipsum, qui caput erat omnium sacerdotum, Pilato subjectum fuisse, juxta illud: *Non haberes potestatem in me ullam, nisi tibi datum esset desuper* (2). Joan. XIX. Denique ita ratiocinatur Medina: Lex evangelica, Baptismus, Ordo clericalis, non liberant jure divino a debitis antea contractis, ut a debito servitutis, a debito pecuniario, a debito conjugali, ergo nec a debito subjectionis et obedientiæ civilis; sed clerici ante clericatum subjecti erant potestati et jurisdictioni principum, et magistratum sæcularium; non igitur liberi sunt jure divino ab eadem potestate, et jurisdictione post clericatum. Sed ad hæc omnia facilis est et expedita responsio. Nam de primogenitis in lege naturæ non probavit Medina eos civilibus magistratibus fuisse subjectos: nos autem probare possumus, non fuisse, quoniam iidem primogeniti sacerdotes et principes esse solebant, docet S. Hieronymus in quæstionibus Hebraicis ad cap. XLIX. Genes. quæ est etiam communis Hebræorum sententia, et exprimitur ab ipsa Paraphrasi Chaldaica eodem loco in benedictione Ruben. Porro Moses, cui subjecti erant levitæ, non solum Princeps civilis totius populi, sed etiam summus sacerdos erat, et Aaron major, quamvis extraordinaria potestate. Unde dicitur in Psal. xcviij. Moyses, et Aaron in sacerdotibus ejus; et novimus Aaron a Mose consecratum; et denique testatur Philo in extremo lib. de vita Mosis, fuisse Mosem Pontificem, regem, et legis-

(1) I Pet. II, 17. — (2) Joan. XIX, 11.

latorem Hebræorum. Quid igitur mirum, si levitæ Moysi subjecti erant non minus quam Aaroni, cum Moses non minus quam Aaron sacerdotio fungeretur. Christum autem Pilato subjectum fuisse de facto solum, non de jure, certissimum est, et potestas desuper data, quam in Pilato Christus agnoscit, non potestas judiciaria, sed permissio intelligenda est, ut sancti Patres docent, Chrysostomus et Cyrillus. De qua Dominus ait Luc. xxii. hæc est hora vestra, et potestas tenebrarum. Et certe, ferendum non esset, si Medina cum Marsilio Paduano Christum Dei Filium naturalem, principibus terrenis jure subjectum fuisse dicere vellet. Ratiocinatio denique ejusdem Medinæ aut nihil probat, aut plus, quam ipse velit, probat. Nam si paria sunt eximere a debito servitutis, vel pecuniario, vel uxorio, et eximere a debito subjectionis, et obedientiæ civilis, sicut non potest summus Pontifex eximere homines Christianos a debito servitutis, vel pecuniario, vel uxorio sine consensu partis, quoniam alioquin injuriam facere videretur, ita non potuisset idem summus Pontifex eximere clericos a jurisdictione principum sæcularium, sine ipsorum consensu. Atque hoc est contra omnes Theologos, a quibus nec ipse Medina dissentit. Non igitur sunt illa paria, ac per hoc Medinæ argumentum non recte concludit. Ratio vero discriminis inter illa debita, hæc est, quod majus omnino sit vinculum inter creditorem et debitorem, Dominum et servum, virum et uxorem, quam inter principem, vel magistratum, et civem. Itaque clericatus non eximit a debitis illis prioris generis, et ideo non poterit fieri clericus is, qui servus est, nisi prius a Domino liberetur, neque is, qui est alligatus uxori, nisi uxor consentiat, et ipsa quoque votum continentiæ emittat: neque is, qui tantum pecuniæ debet, ut restituere nequeat, si clericus fiat, nisi a creditore debitum remittatur. At idem clericatus eximit a subjectione civili, et transfert in subjectionem ecclesiasticam etiam non consentiente, vel repugnante superiore civili, quoniam unusquisque circa statum propriæ personæ liber est, sicut potest relinquere patrem et matrem, et adherere uxori, juxta verbum Domini Matth. XIX. ita potest relinquere principem sæculi, et in sortem Domini transire, atque ad Dei servitutem accedere, seque totum

episcopo in clericatu, vel abbati in monastica professione committere. At, inquit Medina, lex evangelica, et Baptismus, non eximunt a jurisdictione civili, igitur neque eximit clericatus. Respondeo, non esse eandem rationem legis evangelicæ et Baptismi, ac ipsius clericatus. Nam lex evangelica, et Baptismus non excludunt, imo necessarium esse volunt principatum civilem, ut adversus Anabaptistas nos alio loco probavimus. At clericatus, ut etiam monachus, non posset suo munere recte fungi, nisi liber esset, et immunis a jurisdictione civili; et ordo ipse naturæ pervertetur, si pastores ovibus, parentes filiis, et spiritualia corporalibus subjienda sint. At, inquires, injuria fiet principibus si inviti suo jure priventur, quod in clericis ante clericatum habebant. Respondeo, nullam ipsis injuriam fieri, quia qui jure suo utitur, nullam facit injuriam. Utitur autem jure suo, qui eligit statum, quem sibi magis convenientem esse censeat, quamvis per accidens sequatur, ut princeps subdito suo privetur. Nam etsi quis justa de causa domicilium suum in aliam civitatem, vel provinciam transferat, desinet subditus esse priori principi, nec tamen injuriam illi fecisse videbitur. Ultima objectio Medinæ illa est, quod non repugnet rationi, ut homines addicti obsequio Dei et spiritualibus functionibus, subsint in rebus temporalibus, et civilibus regi, vel magistratui sæculari. Ex quo sequitur, ut si exempti sint, id factum sit, concessione principum, non jure divino. Addi potest confirmatio ad hoc argumentum, ut nihil difficultatis subterfugere videamur. Nam sicut princeps sæcularis, ut Christianus et in rebus spiritualibus est ovis, et filius sacerdotum: ita e contrario sacerdotes ut cives, et in rebus temporalibus videntur posse dici oves et quasi filii principum sæcularium. Item quia una tantum est Ecclesia, continens clericos et laicos, et Ecclesiæ caput est Summus Pontifex, ideo subsunt omnes eidem Summo Pontifici tum clerici, tum laici, igitur eodem modo quoniam una est civitas continens laicos, et clericos, et civitatis caput est Princeps sæcularis, ideo subjecti debent esse omnes tam laici, quam clerici principi sæculari in iis, quæ pertinent ad bonum regimen civitatis. Respondeo, hoc argumentum probari, exemptionem clericorum, non esse de jure naturæ primario, quod nos supra in duos gradus distinximus, sed esse de jure naturæ secundo, quod etiam jus

gentium appellari diximus. Nam ut S. Thomas recte docet in 2. 2. quæst. 57. art. 3. jus naturæ primarium respicit rem absolute consideratam, jus naturæ secundarium, sive jus gentium respicit rem in ordine ad certum finem, et ideo pendet ex discursu rationis. Licet igitur non repugnet rationi absolute, ut clericus subsit in rebus civilibus principi sæculari: tamen repugnat in ordine ad officium clericorum rite administrandum. Nam ut alia omittam, turpissimum esset, et etiam Sotus annotavit, si magistratus, Episcopum corrigere, vel punire posset, a quo ipse corrigendus, et puniendus est. Et quis ferret, si hodie sacerdos ad suum tribunal magistratum vocaret, cras autem magistratus vocaret sacerdotem ad suum? Et nonne omnis reverentia, quam necessario debent laici sacerdotibus, periret, si eos pro imperio coercere possent. Hinc igitur ante omnes principum leges, humanum genus ratione docente constituit, ut ubique sacerdotes immunes essent a jurisdictione principum laicorum. Ad primam confirmationem respondeo, principem quidem ovem, ac filium spiritualem sacerdotis esse: sed sacerdotem nullo modo filium vel ovem principis dici posse: quoniam sacerdotes, et omnes clerici suum habent principem spirituales, a quo non in spiritualibus solum, sed etiam in temporalibus reguntur. Neque fieri potest, ut duos agnoscant principes in rebus temporalibus, cum, juxta Evangelium, nemo possit duobus dominis servire. Ad alteram confirmationem respondeo, Ecclesiam vere unam tantum esse, et nullo modo duas, civitatem autem unam esse materialiter, et duas formaliter. Nam Ecclesia continet omnes Christianos catholicos, sive sint clerici, sive laici. Si quis autem consideret cœtum laicorum, non ut Christiani sunt, sed ut cives, vel quocumque alio modo, is cœtus Ecclesia dici non potest. Non igitur duæ fingi possunt Ecclesiæ, ac multo minus esse. At cœtus laicorum, et cœtus clericorum formaliter duæ civitates dici possunt, quoniam in ipsis etiam temporalibus rebus diversas leges habent, diversum principem, diversa tribunalia, et tamen materialiter unam quoque civitatem faciunt, quia unam urbem inhabitant, et sub ejusdem principis protectione vivunt, qui sicut pro labore, ac sollicitudine, quam pro communi bono suscipit, a laicis tributa recipit, ita recipit a clericis auxilia longe majora publicarum precum, et sacrificiorum ad Deum.